

ALEKSANDAR ŠURBATOVIĆ (1973) pesnik je, prozni pisac, prevodilac i urednik. Diplomirao je na Filološkom fakultetu u Beogradu na Katedri za opštu književnost i teoriju književnosti. Autor je knjiga *Mitologija spaljene zemlje* (2010, poezija, Filip Višnjić), *Upokojavanje prosektora Majerhofer* (2011, roman, Mono i Manjana) i *Priče o gospođi Kon* (2015, poezija, Kontrast izdavaštvo). Uredio je više od trista naslova iz različitih oblasti, ali se najviše bavio svetskom književnošću XX i XXI veka. Takođe se bavi i prevodilačkim radom, a posebno treba izdvojiti prevode knjiga *Ja sam niko! A ti, ko si?* Emili Dickinson (2016, Mali vrt) kao i priča Vladimira Nabokova (2018, Dereta). Živi i radi u Beogradu.

b

Aleksandar Šurbatović

TURČIN
ŠAHISTA

edicija

KIRKA (knjiga br. 14)

uredništvo

Tijana Petković

lektura

Snežana Palačković

© Aleksandar Šurbatović

Fig. 2.

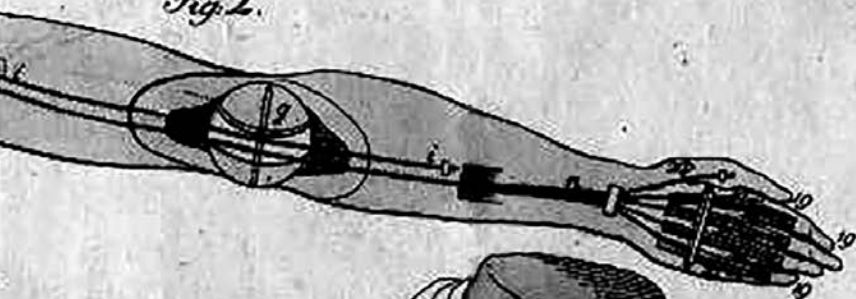
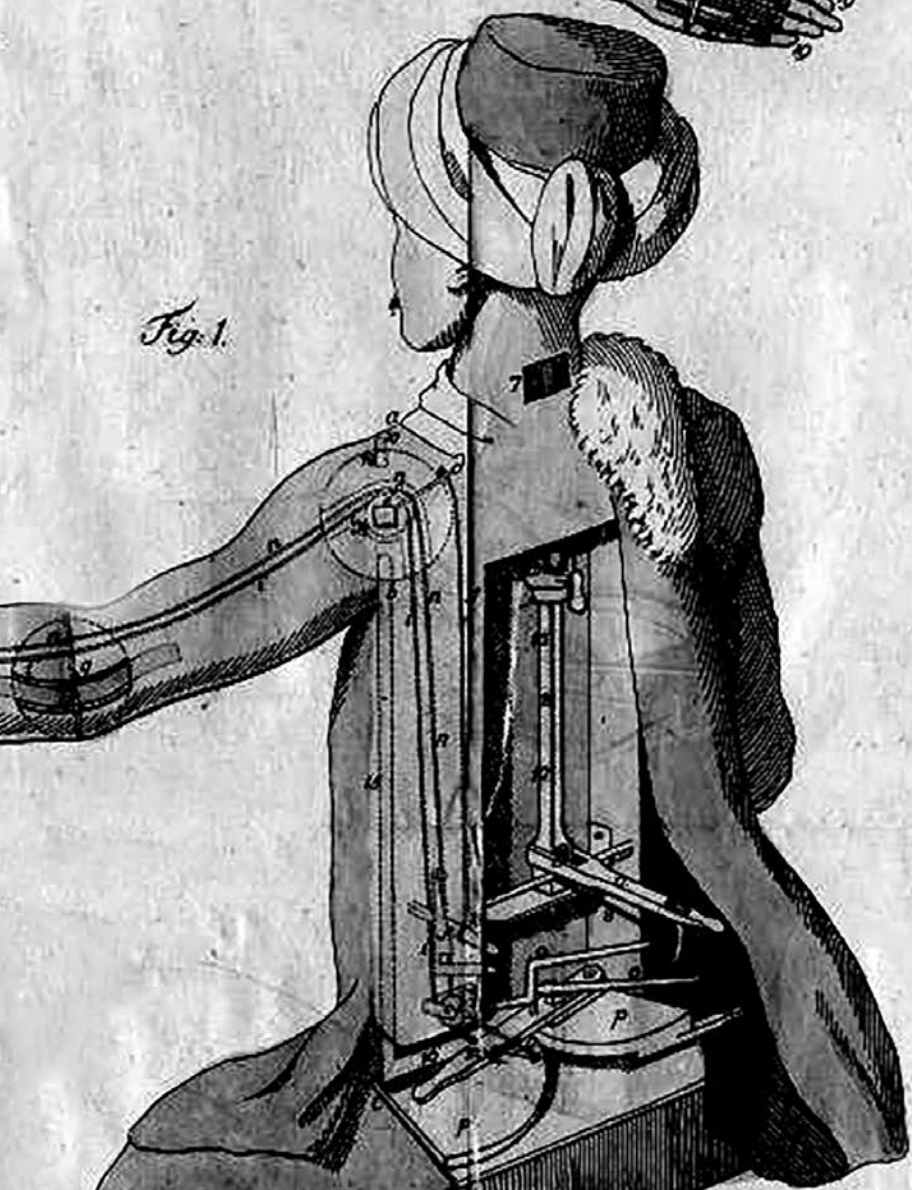

Fig. 1.

*Za oca,
najvećeg majstora u mom šahovskom univerzumu*

*Poštovani čitaoče,
molim te da u ovom delu ne tražiš
istorijske činjenice, jer bi ih zaista mogao i naći.*

Zabrinuti autor

Sto, nešto veći od jednog kvadratnog metra, unesen je u prostoriju koja je predviđena za prezentaciju. Na taj sto je položena drvena kočija, petnaestak centimetara duga, koju su vukla dva konja, takođe od drveta. Kroz otvoreni prozor, na zadnjem sedištu, sedela je jedna dama. Kočijaš je držao uzde, a sluga i paž su stajali pozadi, na svom mestu. M. Kami povlači oprugu; na to kočijaš zavitla svojim bičem i konji krenuše sasvim prirodnim kasom duž ivice stola, vukući kočiju za sobom. Kada su stigli do samog kraja, iznenada skrenuše ulevo, te kočija nastavi kao i pre, još uvek svojom desnom stranom uz samu ivicu stola. Kočija tako produži sve do stolice na kojoj je sedeo mladi princ [Luj XIV]. Tada se zaustavi, paž siđe i otvori vrata, izađe dama i predade pismenu molbu svom suverenu. Potom se vrati u kočiju. Paž se pope na stepenik kočije, zatvori vrata i zauze svoj položaj. Kočijaš opet ošinu konje i kočija se vrati u početni položaj.

„Melcelov šahista”, E. A. Po,
po motivima iz knjige
Pisma prirodne magije
(upućena ser Valteru Skotu),
Dejvida Brustera

prolog

Zovem se Turčin. Kada smo sami, i u retkim tencima slabosti, otac mi tepa na jeziku svojih slovačkih predaka: „*Môj Turek*.” Majku nikad nisam ni imao. Tevtoni me zovu *Schachtürke*, Francuzi *Turc mécanique*, Ugri prosto *A Török*, a ja sâm znam da kažem samo jednu jedinu reč i to baš na francuskom: *échee!* Nemam ni kap turske krvi. U stvari, uopšte i nemam krv.

Već sam duboko zagazio u 85. godinu i sad, dok sedim okružen vatrom, shvatam da će mi ona biti poslednja. Kada kažem da *gorim*, nije to nikakva figura koja bi trebalo da pojača opis moje uskovitlane duše, niti uzbuđenje koje obični ljudi osećaju u ovakvim situacijama. Naprotiv, savršeno sam miran, iako je u zgradi susednog pozorišta izbio požar i samo je pitanje vremena kada će se proširiti do našeg muzeja i mog stola od starog isušenog mahagonija od koga su i stenice odustale. Kao i uvek, sedim za tim stolom, tiho snatrim i pevušim u sebi onu staru pesmicu anžjujske gospode, ogrezle u dokolici i čarima ničim iza-zvane melanholije:

O kako je surov, kako prolazan svet,
Šahovska tabla nam opusti za čas,
Kako je tužan i kratak ljudski let,
Prvo sanjamo slavu, potom samo spas.

Čovek je ljubavi rob, sreći vredni kmet,
jednom je život slavuj, a drugome pas,
nekom slatka pesma, mnogima lavež klet,
ptici cvetna krošnja, psetu škrapa i kras.

Partija uvek mora da završi tako,
Od kvarljivog i plošnog satkan je čovek,
Sateran u zamku kralj mu vene polako.

Ko plen u begu hitro mine ljudski sat,
Od veštijeg Majstora gubimo lako,
kad konačno vikne: „*Échec! Échec et mat!*”

Kako nikada nisam mogao da hodam, bilo je sasvim prirodno da mi taj sekreter postane neodvojivi deo tela, naročito ako se uzme u obzir moje zanimanje: ja sam profesionalni šahista.

Znam, reći ćete: kako to može biti profesija! Ali čvrsto obećavam da vam u ovoj ispovesti neću reći ni jednu jedinu laž, sad, kad se suočavam s plamenom koji guta sve unaokolo, ne postoji razlog zbog kojeg bih bilo koga dovodio u zabludu i na bilo koji način ulepšavao sliku o sebi.

Kada sam se rodio, nem, ukočen i nepokretan, i polako počeo da se upoznajem sa svetom oko sebe, nisam imao baš mnogo mogućnosti. Nisam mogao da jurcam sa ostalom decom niti sam imao želju za tim. Sada je drugačije: dao bih sve da mogu bar jednom da potrčim.

U svoju odbranu mogu reći da mi nikada nije pružena šansa da budem dete. Starost i nepokretnost bili su duboko usađeni u moje biće i sve što sam radio u životu bilo je određeno tom nepokolebljivom činjenicom. Zato je otac imao samo jedan zadatak za mene: da pomeram šahovske figure, te su me ruke uvek besprekorno služile, a neki bi rekli da mi nije nedostajalo ni snage uma. Oduvek je bio odlučan u tome, a on je jedan od onih ljudi kojeg kada nešto nameri, nikakva ga sila ne može odgovoriti, sem Boga ili smrti.

Moj otac. Možda je najbolje da počnem pričom o njemu. On je zaslužan (ili kriv) za sve što mi se desilo. A desile su mi se čudesne stvari.

Poigravao sam se s najmoćnijim ljudima na planeti, kao što se deca igraju u pesku, u strategiji nadmudrivao prevejane vojskovođe, sanjao stvari od kojih se ujutru i bez kiše izvijaju dúge (ali nikad nisam uspeo da zaspim), proputovao mnoge zemlje, čak i one iz kojih pristojan svet glavom bez obzira beži, od dvorova pravio vašare, a od kikota veselih dama u sebi pisao operete, izlazio iz svog tela kao što larva izlazi iz lutke i opet se u lutku vraćao, jer takav mi je bio put. Video sam svet očima koje su bile namenjene tek onima čija imena zalud ne uzimamo u usta. Ali najveće čudo od svih je što sam *stekao* dušu, iako mi po prirodi stvari nije bilo suđeno. Sve mi je to omogućio samo jedan jedini čovek, moj otac, Wolfgang Franciskus de Paula Johan Elemosinarius fon Kempelen.

Ako i dalje ne verujete, onda me pažljivo saslušajte, nemam još puno vremena, vatra se pred vratima baškari, još koji minut i ući će u sobu... a onda je više ništa neće zaustaviti.

početna faza

razdvajanje

volfgang fon kempelen

etnička zbunjenost mladog volfganga

Kada se jednom prilikom napio, a to se zaista retko dešavalo, hrabro mi je priznao da nije čist Tevton, već je po lozi svog cenjenog oca, Engelberta Kempelena, prosti Sloven. Ali to je bila strogo čuvana tajna.

O g. Engelbertu se pričalo da je aristokratskog porekla i da je neko od njegovih predaka pod nerazjašnjenim okolnostima izgubio grofovsku titulu. A Volfgang, ne samo da nikad nije pokušao da ospori glasine, kao što nije hteo ni da potvrdi da su njegovi preci bili tek „obični” riteri, već je i sam, sve vreme, tajnim putevima lukavo širio glasine kojima je pokušavao da uveri sugrađane kako njegovim venama teče plava krv. Drugi su, pak, tvrdili da potomci Engelbertove supruge, moje bake Ane Tereze Špindler, koja je zaista bila Tevtonka, dolaze iz stare baronske porodice, poreklom iz tirolske zabiti skrivene na divljim obroncima Alpa, kroz koju retko prolaze putnici namernici, te se zato o njima nije ni čulo mnogo. S treće strane, šušvalo se da je potomak gospodina Engelberta čuveni riter Gotvald fon Kempelen, koji je jahao rame uz rame s Riđobradim kraljem, te su njih dvojica svojim sabljama – koje im je još

u mladosti iskovao bezimena potomak Ulfrbrehta u Nirnberškoj radionici gde se, kako je poznato, kuje najtvrdi čelik na svetu – satrli više nevernika u Svetoj zemlji i na putu do nje, nego što je većina te ugledne gospode znala i da prebroji.

Ipak, moj otac je bio dovoljno odmeren i mudar da nikad javno ne prizna svoje viteško „poreklo”, te je s lažnom skromnošću govorio kako prošlost i tradiciju prepušta uglednijima od sebe, a da je nauka prostor koji želi da pokori i gde želi da zavede svoje vlastelinstvo. Činjenica da je njegov stariji brat (Volfgang je bio najmlađi od trojice) Johan Nepomuk, koji je velikom snalažljivošću i vojničkim dostignućima stekao čin generala u jednoj od najmoćnijih armija sveta – *Kaiserliche* – dobio baronsku titulu Kempelen fon Pazmand, samo je još više rasplamsala te glasine. Njegov drugi brat, Andreas Johan Kristof fon Kempelen, ugledni filozof i pravnik, bio je sekretar ambasadora u Carigradu. Iako je umro vrlo mlad, davne 1753, mnogi koji su dobro poznavali Volfganga tvrde da su upravo uticaj starijeg brata i njegovo osmansko iskustvo bili presudni u odluci da njegov automat dobije sad već svima poznate insignije: brkove, kaftan i čibuk. A kada ga je her Štolc, neprikosnoveni vrhovnik kraljičine tajne službe u čijoj je prirodi posla, između ostalog, bilo da zna istinu o nečijem poreklu, upitao zašto ne demantuje javno te glasine, otac je samo odmahnuo rukom i šeretski odgovorio:

„Taman posla, onda bi počeli da pričaju da sam svetac, a to bi me svakako odvelo u najmračniji krug pakla. Ovako mi bar samo obična vešala prete.” Srećom, g. Štolc je procenio da na vagi interesa Imperije i Krune, kojima

slepo služi, preteže tas koristi naspram Kempelenovih besmislenih laži o sopstvenom poreklu koje je krišom širio unaokolo.

Iako između Presburga i Vijene ima samo 60 kilometara, stići iz te provincije, u kojoj je živelo tek tridesetak hiljada duša, naspram 200 hiljada prestoničkih, u Šenbrun, dvor prečasne nam kraljice Marije Terezije, zahtevalo je mnogo više napora, sreće i znanja od pukog truckanja u neudobnoj poštanskoj kočiji koja je redovno saobraćala između dva grada. Na stranu što je u to vreme Presburg bio najveći ugarski grad, veći čak i od Pešte, za miropoznanu Vijenu to je bila tek varošica gde su se mogle lako uprljati skupe gamašne njihovih oficira. Ipak, trebalo je pokoriti prvo svoje selo, pa tek onda osvajati prestoničke zidine i moj otac je prvi od svih to znao. Zato je odlučio da ostane u Presburgu, čak i na vrhuncu svoje karijere, kada je imao dovoljno novca da kupi stan u Vijeni, i to u Švarcvaldgase 13, nedaleko od Univerziteta. Uprkos tome, celog života imao je osećaj kako nikad nije uspeo u potpunosti da pokori svoj rodni grad, iako mu je prestonica bila pod nogama.

Još od malih nogu Wolfgang Kempelen, ili tačnije Farkaš Kempelen, kako su ga neki zvali po njegovim precima (da, kada bi se malo cvrcnuo palinkom iz Miškolca, tvrdio je da je ugarskog porekla), pokazivao je veliki talenat za nauku. Preskočio je nekoliko razreda i kao od šale je završio prava i filozofiju, ali ni tada nije stao, pa su ga brzo poslali na akademije u Đeru, Vijeni i Rimu. Na tim silnim putovanjima i po bezbrojnim školama, koje je savladavao s lakoćom kojom bi seoski đilkoš savladao burence piva u lokalnoj krčmi, mladi Wolfgang je naučio da govori 7

Sadržaj

Prolog	11
 <i>početna faza: RAZDVAJANJE</i>	15
Volfgang fon Kempelen	17
Mistika Šenbruna	30
Trupa	38
 <i>liminalna faza: MEĐUPROSTOR</i>	57
Versajsko buđenje	59
Pariski dualiteti	67
Londonska epiziotomija	97
 <i>konačna faza: INTEGRACIJA</i>	153
Kontinentalna turneja	155
Patricid	225
Johan Nepomuk Melcel	241
Dodatak	311

Izdavač: Blum izdavaštvo, Nova Varoš
Sedište redakcije: Katarine Bogdanović 19/2, Beograd
Mejl: redakcija@blumizdavastvo.rs
Štampa: Caligraph, Beograd, 2021.
Tiraž: 500
ISBN: 978-86-6070-021-8

CIP - Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд
821.163.41-31 ШУРБАТОВИЋ, Александар, 1973-; Turčinšahista/Aleksandar
Šurbatović. - Nova Varoš : Blum izdavaštvo, 2021 (Beograd : Caligraph). - 316
str. : ilustr. ; 20 cm. - (Edicija Kirka / [Blum izdavaštvo] ; knj. br. 14); Tiraž 500.
- Beleška o autoru: str. 1. ISBN 978-86-6070-021-8; COBISS.SR-ID 43428873